

Hovioikeudenneuvos Timo Ojala
Helsingin hovioikeus
Salmisaarenranta 7 I
00181 Helsinki
sähköp. timo.j.ojala(@)oikeus.fi

5.10.2015

EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNNALLE
Viite: HE 29/2015 vp

Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle tuomioistuinmaksulaiksi sekä laeiksi hallinto-oikeuslain 12 a §:n ja riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 28 §:n muuttamisesta

1. Aluksi

Oikeudenkäyntimaksun määrääminen tulee arvioitavaksi jokaisessa tuomioistuimessa käsiteltävässä asiassa. Maksujen määräämisen massaluonteisuuden vuoksi oikeudenkäynti- ja hakemusmaksujen määräämistä koskevan sääntelyn tulee olla mahdollisimman yksinkertaista ja johdonmukaista. Tulkinnallisia epäselvyyksiä on syytä välttää, jotta maksujen määrääminen tapahtuisi ennustettavasti ja yhdenmukaisesti kaikissa tuomioistuimissa.

Tuomioistuinmaksulain säätämisellä on tarkoitus korottaa maksuja ja yksinkertaistaa sääntelyä. Maksujen korotukset ovat erityisesti yleisissä tuomioistuimissa maltillisia, joten en katso niihin liittyvän ongelmia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja tuomioistuimeen pääsyn näkökulmasta.

Sääntelyä pyritään yksinkertaistamaan siten, että mahdollisimman suuri osa asioista olisi pääsäännön mukaisesti maksullisia ja maksuttomien suoritteiden määrää vähennetään. Sääntelyn johdonmukaisuuden ja ennustettavuuden osalta uudistukseen

liittyy osa-alueita, jotka eivät kaikilta ole tyydyttäviä. Näitä sääntelyn johdonmukaisuuteen liittyviä kysymyksiä käsittelen jäljempänä. Tarkastelen sääntelyä erityisesti hovioikeuden näkökulmasta.

Hallituksen esityksessä on pohdittu etukäteismaksun käyttöönottoa, mutta päädytty tässä vaiheessa säilyttämään järjestelmä, jossa maksu määrätään asian käsittelyn päättyessä. Etukäteismaksulla olisi nähdäkseni merkittävä ohjausvaikutus. Erityisesti muutoksenhakutilanteissa asianosaiset joutuisivat jo ennen valitusta hovioikeuteen vakavasti harkitsemaan, onko valituksen menestymiselle edellytyksiä. Etukäteismaksuun siirtymistä tuomioistuinten tietojärjestelmien uudistamisen yhteydessä on pidettävä kannatettavana kehityssuuntana.

2. Sääntelyn johdonmukaisuuteen liittyviä havaintoja

Oikeudenkäyntimaksu hovioikeudessa

Ehdotetun tuomioistuinmaksulain 2 §:n mukaan riita-, rikos- ja muutoksenhakuasian, ylimääräistä muutoksenhakua koskevan asian ja muun lainkäyttöasian käsittelystä peritään oikeudenkäyntimaksua hovioikeudessa muissa kuin rikosasioissa, lähestymiskieltoasioissa, ulosottoasioissa sekä indispositiivisissa asioissa 500 euroa ja viimeksi mainituissa erikseen mainituissa asiaryhmissä 250 euroa.

Oikeudenkäyntimaksu olisi siten hovioikeudessa joko 250 euroa tai 500 euroa, jollei asianosaista ole vapautettu oikeudenkäyntimaksusta tai jollei kysymys ole maksuttomasta asiaryhmästä. Maksusta vapauttamista koskeva sääntely (lakiehdotus 7 §) on sisällöltään selvä. Sen sijaan maksuttomia suoritteita koskevaan sääntelyyn liittyy tulkinnanvaraisuuksia.

ErillISRatkaisuja koskeva oikeudenkäyntimaksu

Sääntely ei ole yksiselitteinen sen suhteen, peritäänkö oikeudenkäyntimaksu myös käräjäoikeuden antamista pääasiaan liittyvistä erillISRatkaisuista tehtävistä valituksista. Oikeudenkäyntimaksua koskevaa säännöstä on luettava yhdessä 1 §:n ja 5 §:n kanssa.

Lakiehdotuksen 1 §:n 2 momentin mukaan pääasiaan liittyvät välipäätökset ovat maksuttomia. Lisäksi 1 §:n 3 momentin mukaan oikeudenkäyntimaksu sisältää korvauksen asiaan liittyvästä sovittelusta sekä pääasiaan liittyvän täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevan asian käsittelystä. Esityksen perusteluissa (s. 42) todetaan, että erillisinä asioina tuomioistuimessa vireille tullessaan täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevat asiat olisivat maksullisia. Tällä sääntelyllä on tarkoitettu tilanteita, joissa ennen pääasian vireille tuloa pyydetään täytäntöönpanon kieltämistä. Täytäntöönpanon kieltämistä koskeva asia voi tulla erillisenä vireille myös hovioikeudessa, kun täytäntöönpanon kieltämistä pyydetään ennen valituksen

toimittamista hovioikeuteen. Hovioikeus voi tietyin edellytyksin ottaa täytäntöönpanon kieltämistä koskevan hakemuksen tutkittavaksi, vaikka pääasiaa koskevaa valitusta ei olisi vireillä. Ehdotetun lain 1 §:n 3 momenttia on mahdollista tulkita siten, että hovioikeuden tulisi määrätä tällaisessa pääasiasta erillisessä täytäntöönpanon kieltämistä koskevassa asiassa oikeudenkäyntimaksu. Maksun määrääminen tällaisessa tilanteessa ei näyttäisi olevan sääntelyn tarkoitus.

Esityksen perusteluissa (s. 42) todetaan, että oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat asiat ovat pääasian yhteydessä maksuttomia, mutta erillisinä valitusasioina maksullisia. Esimerkiksi tilanteessa, jossa kärjäoikeus antaa pääasian muutoksenhausta erillisen muutoksenhakuosoituksen oikeudenkäynnin julkisuutta koskevasta ratkaisusta, asian käsittely olisi hovioikeudessa maksullinen. Maksu määräytyisi ilmeisesti pääasian mukaan eli maksu olisi riita-asioiden oikeudenkäyntijulkisuutta koskevissa asioissa 500 euroa ja rikosasioissa 250 euroa. Oikeudenkäynnin julkisuutta koskevien erillisten muutoksenhakujen maksullisuus on perusteltu. Tällaisissa asioissa muutoksenhakijana saattaa olla myös pääasiaan nähden ulkopuolinen taho, joten tämäkin puoltaa maksullisuutta näissä asioissa.

Oikeudenkäynnin julkisuutta koskevien ratkaisujen lisäksi vastaavia tilanteita voi syntyä myös todisteluun liittyvien ratkaisujen osalta. Oikeudenkäymiskaaren (732/2015) 68 §:n mukaan eräissä tilanteissa todistelua koskevaan ratkaisuun haetaan erikseen muutosta ja tuomioistuin voi myös antaa erillistä muutoksenhakua koskevan osoituksen. Tällaiset ratkaisut ovat kärjäoikeusvaiheessa pääasian yhteydessä annettuina maksuttomia (lakiehdotus 1 § 2 mom), mutta erillisen muutoksenhaun tilanteissa tarkoitettu ilmeisesti maksulliseksi hovioikeudessa. Maksullisuus seuraisi ehdotetun lain 2 §:n pääsäännöstä ja siitä, että erillistä muutoksenhakua ei erikseen mainita 1 §:n 3 momentissa. Tällä hetkellä pääasiasta erillisten todistelua koskevien valitusasioiden maksullisuutta koskeva sääntely on tulkinnanvarainen ja käytäntö ei ole yhdenmukainen. Ehdotettu sääntely ei poista tätä tulkinnanvaraisuutta.

Uuden lain tavoitteena on maksullisten suoritteiden lisääminen ja perusteltuna voidaan pitää sitä, että pääasiasta erilliset muutoksenhaut ovat aikaisempaa useammin maksullisia. Tähän nähden perusteltuna voitaisiin pitää, että pääasiasta erilliset todistelua koskevat muutoksenhaut olisivat maksullisia ja tämän johdosta sääntelyä tulisi selkeyttää siten, että 1 §:n 3 momenttiin lisättäisiin rajoitus sen osalta, että pääasiasta erillisissä muutoksenhauissa oikeudenkäyntimaksu määräytyy 2 §:n mukaan. Tämän täsmennyksen avulla voitaisiin välttyä tulkinnallisilta erimielisyyksiltä sen suhteen, tuleeko pääasiasta erillisissä valituksissa määrätä oikeudenkäyntimaksu vai ovatko tällaiset valitukset maksuttomia.

3. Maksuttomat suoritteet

Yleisiä tuomioistuimia koskevat maksuttomat suoritteet

Oikeudenkäyntimaksua koskevan 2 §:n kanssa on yhdessä tarkasteltava myös lakiehdotuksen 5 §:n sääntelyä, jossa säädetään maksuttomista suoritteista. Yleisten tuomioistuinten kannalta olennaisia ovat ehdotetun 5 §:n 4, 7, 8 ja 10 kohdassa tarkoitettut asiaryhmät.

Yksityishenkilön velkajärjestelyasiat

Yksityishenkilön velkajärjestelyä koskevat asiat ovat maksuttomia, jos vireille panijana on velallinen. Muutoksenhakua koskevassa tilanteessa näiden asioiden tulee olla maksuttomia ainoastaan tilanteissa, joissa muutoksenhakijana on velallinen. Ehdotettua sääntelyä on nyt mahdollista tulkita myös siten, että muutoksenhakijan asema ei ole ratkaiseva, jos kysymys on alun perin ollut velallinen. Tämä ei liene sääntelyn tarkoitus.

Oikeusavun hakeminen

Oikeusapuasioita koskeva maksuttomuus on rajattu ehdotuksen 5 §:n 8 kohdassa koskemaan ainoastaan oikeusavun myöntämisestä koskevaa asiaa. Tällä hetkellä voimassa olevassa tuomioistuin maksulain (701/1993) 6 §:n 16 kohdassa maksuttomuus käsittää myös oikeusavun palkkioista tehdyt valitukset. Palkkiovalitusten siirtäminen maksullisiksi suoritteiksi on omiaan hillitsemään valituksia tilanteissa, joissa palkkiointressi on alempi tai ainoastaan vähäisessä määrin suurempi kuin oikeudenkäyntimaksun suuruus. Tätä muutosta voidaan pitää perusteltuna.

Pakkokeinoasiat

Ehdotetun 5 §:n 8 kohdan mukaan pakkokeinolain mukaiset asiat ovat maksuttomia. Usein pakkokeinolain mukaisissa asioissa muutoksenhakeinona on kantelu ja joissain tilanteissa valitus. Raja on sisällöltään selvä, koska maksuttomuus koskee kaikkia pakkokeinolain mukaisia asioita riippumatta siitä, mistä yksittäisestä pakkokeinosta on kysymys tai haetaanko ratkaisuun muutosta kantelemalla taikka valittamalla.

Tässä yhteydessä on kuitenkin todettava, että tällä hetkellä pakkokeinoasioiden maksuttomuudesta muutoksenhakutilanteiden osalta ei ole erikseen säädetty. Esimerkiksi vakuutustakavarikkoa koskevassa asiassa on voitu määrätä oikeudenkäyntimaksu hovioikeudessa, kun asiaa on käsitelty erillisen valituksen perusteella. Tällaiset asiat voivat olla myös työmäärältään huomattavia. Ehdotetun sääntelyn perusteella pakkokeinoasiat olisivat kuitenkin maksuttomia ja tämä lisäisi

maksuttomia suoritteita nykyisestä. Pakkokeinoasioissa maksun periminen voi olla perusteltua niissä tapauksissa, joissa valitus tai kantelu ei menesty.

Totean lisäksi, että erilaisista tuomioistuinprosessiin liittyvistä tai muita tilanteita koskevista pakkokeinoista säädetään myös muissa laissa kuin pakkokeinolaissa. Esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren (732/2015) 17 luvun 37 §:ssä säädetään mielentilan tutkimisesta, luvun 62 §:ssä todistajaan kohdistettavista pakkokeinoista ja luvun 64 §:ssä todistajaan kohdistettavasta noutomääräyksestä. Tällaisiin päätöksiin saa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 69 §:n mukaan hakea muutosta kantelemalla hovioikeudelle. Kysymys on sisällöllisesti monessa suhteessa pakkokeinolain mukaisiin pakkokeinoihin rinnastettavista ratkaisuksista, joista ehdotetun tuomioistuinmaksulain mukaan tulisi määrätä oikeudenkäyntimaksu. Sääntelyyn liittyy yhdenvertaisuuden kannalta arveluttavia piirteitä. Katson, että myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 69 §:n mukaiset kanteluasiat tulisi olla maksuttomia vastaavalla tavalla kuin pakkokeinolain mukaiset asiat, jos maksuttomuus laajennetaan kaikkiin pakkokeinoasioihin.

Konkurssilain 4 luvun 11 §:ssä säädetään pakkokeinoista velallista vastaan. Näihin pakkokeinoihin kuuluu myös mahdollisuus velallisen vangitsemiseen. Konkurssilain mukaisten pakkokeinojen kohteeksi joutunut velallinen saa kannella pakkokeinoa koskevasta päätöksestä. Myös tältä osin ehdotettuun tuomioistuinmaksulakiin liittyy yhdenvertaisuuden kannalta arveluttavia piirteitä. Katson, että myös konkurssilain 4 luvun 11 §:n mukaiset kanteluasiat ja mahdollisesti eräät muut konkurssilain mukaiset pakkokeinoihin rinnastuvat asiat tulisi olla maksuttomia, jos maksuttomuus laajennetaan kaikkiin pakkokeinoasioihin.

4. Vastavalituksen maksullisuus

Nykyisessä laissa tai ehdotetussa laissa ei ole erikseen säädetty vastavalituksen maksullisuudesta. Vallitsevan käytännön mukaan vastavalituksesta määrätään vastaava oikeudenkäyntimaksu kuin valituksesta. Vastavalitusta koskeva sääntely ei ollut voimassa aikaisemman tuomioistuinmaksulain voimaan tullessa, joten vastavalitusta koskevaa maksullisuutta ei ole nimenomaisesti todettu voimassa olevassa laissa.

Nyt sääntelyn uudistamisen yhteydessä, kun oikeudenkäyntimaksujen taso huomattavasti nousee aikaisemmasta, vastavalituksen maksullisuutta koskeva säännös olisi syytä sisällyttää tuomioistuinmaksulakiin. Luontevasti lisäys sisältyisi lakiehdotuksen 6 §:ään.